

Andrzej Widak

Organy w kościołach dekanatu raniżowskiego diecezji sandomierskiej : studium historyczno-instrumentoznawcze

Rocznik Kolbuszowski 15, 137-164

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Organy w kościołach dekanatu raniżowskiego diecezji sandomierskiej (studium historyczno-instrumentoznawcze)

Wprowadzenie

Dekanat raniżowski diecezji sandomierskiej obejmuje jedenaście parafii: Dzikowiec, Hutę Komorowską, Komorów, Kopcie, Krzątkę, Lipnicę, Majdan Królewski, Raniżów, Spie, Wolę Raniżowską i Wolę Rusinowską. W sześciu parafiach znajdują się organy piszczałkowe, w pozostałych używane są organy elektroniczne. Piszczałkowe organy znajdowały się także w kościele w Kopciach oraz Majdanie Królewskim. Z uwagi na zły stan zachowania zostały zdemontowane. Instrumenty te zostały również opisane.

Kwerendę archiwalną prowadzono w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archidiecezjalnym Archiwum w Przemyślu oraz w archiwach parafialnych. Podstawę źródłową stanowią głównie materiały znajdujące się w Archidiecezjalnym Archiwum w Przemyślu. Wykorzystano również źródła drukowane i dostępne publikacje książkowe. Źródłem informacji były także rozmowy przeprowadzone przez autora z proboszczami i organistami. Dane dotyczące organów istniejących zostały uzyskane na podstawie przeprowadzonej przez autora inwentaryzacji.

Artykuł został podzielony na dwie części. W pierwszej została przedstawiona krótka historia kościoła, organów niezachowanych oraz obecnie istniejących wraz z opisem inwentaryzacyjnym. Opis inwentaryzacyjny został przeprowadzony według metody wypracowanej w Katedrze Instrumentologii Instytutu Muzykologii KUL. Obejmuje on dane o usytuowaniu organów, szafie organowej i prospekcie, mechanizmach, dyspozycji i strukturze brzmieniowej. Przy podawaniu dyspozycji zachowano oryginalne nazwy głosów według zapisów na manubriach.

Cześć druga jest syntezą wyników badań analitycznych. Przedstawiono zagadnienia dotyczące nazewnictwa instrumentów, ich lokalizacji,

liczby, czasu powstania, budowniczych, wielkości i rodzaju, mechanizmów organowych, struktury brzmieniowej.

Organy znajdujące się w kościołach dekanatu ranizowskiego nie były dotychczas przedmiotem systematycznych badań. Zamiarem autora jest opracowanie organów znajdujących się w kościołach dekanatów dawnej diecezji przemyskiej, a obecnej diecezji sandomierskiej. Niniejszy artykuł jest do tego przyczynkiem.

I. Opis organów w kościołach dekanatu ranizowskiego

1. Dzikowiec, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm. Dzikowiec

Kościół pw. św. Mikołaja Bpa

Pierwszy kościół, wybudowany w 1572 roku, został spalony w czasie najazdów Rakoczego i Kozaków w 1657 roku. Obecny kościół, wybudowany w latach 1814-1816, poświęcony został przez bpa Franciszka Wierchlejskiego. Świątynię odnowiono w 1933 roku. Kościół jest murowany, w stylu klasycystycznym¹.

Instrument niezachowany:

1) Organy sprzed 1792 roku

Pierwsze informacje na temat organów pochodzą z końca XVIII wieku. Był to instrument 10-głosowy. W spisie rzeczy znajdujących się w kościele w Dzikowcu z 1792 roku zanotowano: „Organy o 10 Głosach”². W inwentarzu z 1826 roku znajduje się opis chóru i organów: „Chorus. Super 6 quadratis Columnis majoribus et 2os minoribus rotundis muratis quiesuit in quo extat Organum 10 Vocibus constans et magna reparatione indigens. Structura hujus organi colore viridi. Galeria antem chori colore Marmorio Depicta”³.

Kolejna informacja zachowała się w opisie kościoła sporządzonym prawdopodobnie w latach 1826-1830: „Chorus musicus cum Organo stabili depictus”⁴. Po roku 1830 nie odnaleziono informacji dotyczących tego instrumentu.

¹ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, [dalej KZSP], T. III, z. 3, s. 49; *Schematyzm Diecezji Przemyskiej 1990* [dalej SDP 1990], Przemysł 1991, s. 240.

² Archidiecezjalne Archiwum w Przemysłu, [dalej: AAPrz], sygn. 651, s. 48.

³ Tamże, s. 123.

⁴ Tamże, s. 193. Brak dokładnej daty. Prawdopodobnie z lat ok.1826-1830.

Instrument istniejący:

2) Organy z 2. połowy XIX wieku

Organy znajdujące się obecnie w kościele parafialnym w Dzikowcu pochodzą z 2. połowy XIX wieku. Nie ustalono dokładnej daty budowy instrumentu jak również jego budowniczego. Zachowane informacje są zdawkowe i oszczędne. Nie można wykluczyć również ewentualnej translokacji tego instrumentu z innego kościoła.

W sprawozdaniu dziekańskim z roku 1912 odnotowano informację: „*adest in statu sufficienti*”⁵. W roku 1923 roku: „(...) sprawiono nowy miech do organu o 2 pompach kosztem 10. 000. 000 mp”⁶. W Inwentarzu z 1929 roku zanotowano uwagę: „Chór kość. Organ 7 głosów manualnych i 2 pedałowch. Piszczalki cynowe w części drewniane. Miech ręczny. (...) pulpit przy organie – ławeczki dla grającego”⁷.

Organy były remontowane w latach 1961-1962: „Gruntownie w tym roku odrestaurowano organ”⁸, (...) odrestaurowano organ i chór”⁹ oraz w roku 1965: „Zremontowano organ stary”¹⁰. W Inwentarzu z 1977 roku zanotowano: „W środku chóru stary 7^{mio} głosowy organ”¹¹. Brak dodatkowych informacji. Od 1994 roku organy nie są używane.

Opis inwentaryzacyjny:

Instrument znajduje się na murowanym chórze muzycznym. Szafa organowa przylegająca do balustrady chóru, malowana jest na kolor brązowy. Wymiary szafy: wys. 3,76 m, szer. 2,36 m, głęb. 1,48 m.

Prospekt architektoniczny, neoklasycystyczny (fot. 1). Dekoracja snycerska oszczędna: złożone kotary w kształcie wici roślinnej w segmentach piszczałkowych.

9 głosów, Manual i Pedał. Stół gry wbudowany w szafę organową, organista siedzi bokiem w stronę ołtarza. Zakres klawiatury: Manual C-c³ (49 klawiszy), Pedał C₁-C (13 klawiszy). Nad klawiaturą 7 manubrii do włączania głosów. Brak nazwy głosów na manubriach. Traktura mechaniczna, wiatrownica klapowo-zasurowa, wiatrownica stożkowa do pedału. Miech

⁵ AAPrz, sygn. TDS IX/1, Memoriale continens interrogationes, ad quas tempore Visitationis canonicae Ecclesiarum Rectores response sua in scripto exarata Visitori admanuere tenentur, 1921 (b.m.).

⁶ Tamże, Relacja z wizytacji odbytej w r. 1923, Dzikowiec 31.01.1924 r.

⁷ AAPrz, sygn. TPS 54/1, Inwentarz kościoła i probostwa w Dzikowcu dokonany w dniu 19.06.1929 r. z okazji oddania majątku kościelnego i beneficjalnego ks. Antoniemu Twarogowi administratorowi w Dzikowcu, Dzikowiec 19.06.1929 r., s. 3.

⁸ Tamże, Sprawozdanie ze stanu parafii Dzikowiec za 1961 r., Dzikowiec 2.01.1962 r.

⁹ Tamże, Sprawozdanie ze stanu parafii w Dzikowcu za 1962 r., Dzikowiec 31.12.1962 r.

¹⁰ Tamże, Stan parafii przed wizytacją kanoniczną, Dzikowiec 30.03.1965 r., s. 3.

¹¹ Tamże, Inwentarz parafii Rzym-kat. w Dzikowcu, Dzikowiec 10.04.1977 r., (npg).

pływakowy o wymiarach: 1,97 x 1,22 m, z podawaczem i urządzeniem do kalikowania, umieszczony na chórze z tyłu szafy organowej.

Dyspozycja:

Manual	Pedał
1. Pryncypał 4'	1. Subbas 16'
2. Bourdon 8'	2. ???
3. Oktawa 4'	
4. Super oktawa 2'	
5. Oktawa 1'	
6. Flet 4'	
7. Salicet 8'	

Uwagi do dyspozycji: brak nazw głosów, nazwy podano na podstawie oględzin piszczałek. Głosy pedałowe nie mają osobnych manubrii.

Zakres skal brzmienia:

pozioma: $C_1 - c^6$

pionowa na 1C: $C_1 + C + c + c^1 + c^2$

2. Komorów, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm. Majdan Królewski

Kościół pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła

Parafia w Komorowie erygowana została w 1997 roku przez bpa Wacława Świerżawskiego. Kościół wybudowano w latach 1988-1992 według projektu architekta Adama Gustawa z Rzeszowa przy współpracy konstruktora inż. Józefa Kocera¹².

Instrument istniejący:

1) Organy z 1931 roku

Organy zostały przywiezione z Niemiec (Loizenkirchen – Acham) 17 września 2002 r. jako dar dla parafii Komorów. Zostały wybudowane w 1931 roku. Nie ustalono budowniczego organów. Nową szafę organową wykonał miejscowy stolarz p. Stanisław Marut w 2004 roku. Montaż or-

¹² A. Szypuła, *Historia nowych kościołów w Diecezji Przemyskiej 1966-1993*, t. 2, Rzeszów 1997, s. 100-101.

ganów przeprowadziła firma Eugeniusza Bałchana z Chmielnika w 2005 roku. Organy remontowano w 2013 roku¹³.

Opis inwentaryzacyjny:

Instrument znajduje się na murowanym chórze muzycznym. Szafa organowa usytuowana centralnie, wolno stojąca, w kolorze jasnobrązowym. Wymiary szafy: wys. 4,32 m, szer. 4,02 m, gł. 2,52 m. Prospekt architektoniczny, nowoczesny (fot. 2) Dekoracja: muzykujące anioły.

14 głosów, dwa Manuały i Pedał. Kontuar wolno stojący, organista siedzi zwrócony bokiem do ołtarza. Zakres klawiatury: Manuał C-g³ (56 klawiszy), Pedał C₁-d (27 klawiszy). Nad klawiaturą II Manuału 20 registrów do włączania głosów, połączeń, urządzeń dodatkowych. Nazwy głosów na okrągłych tabliczkach nad registrami. Pod klawiaturą Manuału I przyciski do włączania zestawów zbiorowych. Traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe. Miech pływakowy o wymiarach: 1,34 x 0,90 m, umieszczony wewnątrz szafy organowej. Dmuchawa elektryczna.

Dyspozycja:

Manuał I	Manuał II	Pedał
Pryncypał 8'	Salicional 8'	ZartBass 16'
Gamba 8'	Gedekt 8'	Subbass 16'
Flet 4'	Prestant 4'	OktavBass 8'
Flachflet 2'	Nacht Horn 4'	
Tremolo flet 8'	Flautino 2'	
Mixtur		

Połączenia: I/P, II/P, II/I, Super II/I, Sub II/I (niekompletne)

Registry zbiorowe: MF, FF

Urządzenia dodatkowe: Automat Pedalu, Tremolo flet 8'

Układ Mixtury:

1C	1 ^{1/3} '	1'	2 ^{2/3} '	1 ^{1/2} '
2D#	2'	1 ^{1/3} '	1'	2 ^{2/3} '
3F#	2 ^{2/3} '	2'	1 ^{1/3} '	1'
4B	4'	2 ^{2/3} '	2'	1 ^{1/3} '

Zakres skal brzmienia:

pozioma: C₁ – d⁴

pionowa na 1C: C₁+C+c+g+c¹+g¹+c²+g²+c³

¹³ Inf. uzyskana od ks. proboszcza Andrzeja Caga.

3. Kopcie, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm. Dzikowiec

Kościół pw. Niepokalanego Serca NMP

Parafia w Kopciach została erygowana w 1969 roku. Wydzielono ją z parafii Dzikowiec. Kościół parafialny murowany w 1963 roku¹⁴.

Instrument niezachowany:

1) Organy zbudowane przez Andrzeja Rudzińskiego około 1950 roku, przebudowane przez Stefana Krukowskiego

W kościele parafialnym w Kopciach znajdowały się 17-głosowe organy zbudowane przez Andrzeja Rudzińskiego około 1950 roku, a przebudowane przez Stefana Krukowskiego w roku 1955. Instrument początkowo znajdował się w kościele pw. Świętej Trójcy w Starachowicach. Organy jednak od początku były wykonane wadliwie. Krukowski zbudował nowe wiatrownice i przedysponował organy. Po przebudowie organy miały 17 głosów, dwa Manuały i Pedał. W 1978 roku zostały przeniesione do kościoła parafialnego w Kopciach przez Józefa Bułę¹⁵.

Do czasu sprowadzenia tego instrumentu wykorzystano prawdopodobnie z fisharmonii lub organów elektronicznych, choć brak na ten temat informacji. W sprawozdaniu z 1970 roku zanotowano jedynie: „(...) brak organów”¹⁶. W sprawozdaniu za rok 1978 znajduje się informacja dotycząca sprowadzenia organów: „W 1978 r. otrzymał [kościół] 17-sto głosowe organy, służyły już w jednym z kościołów, po gruntownym remoncie i adaptacji obudowy, dobrze zdają egzamin”¹⁷. Podobnej treści informacja zamieszczona jest w sprawozdaniu za rok 1979¹⁸. Inwentarz z 1979 roku podaje: „Organy 17-to głosowe w szafie dębowej i z napędem elektrycznym (i awaryjnie-nożnym). Zainstalowane w 1978 roku z używanych gruntownie odremontowane, firmy Krukowski i Syn w Piotrkowie Tryb.”¹⁹. W protokole z przekazania parafii z 1980 roku zanotowano: „Wnętrze kościoła (...)

¹⁴ SDP 1991, s.240; *Jubileuszowy rocznik Diecezji Sandomierskiej 2000* [dalej JrDS 2000], Sandomierz 2001, s. 312.

¹⁵ Podano za M. Szymanowicz, *Organy w kościołach Radomia*, Lublin 2006, s. 300.

¹⁶ AAPrz, sygn. TPNS 115b/1, Roczne sprawozdanie z pracy duszpasterskiej przy kościele w Kopciach za rok 1970, Kopcie, styczeń 1971.

¹⁷ Tamże, Kwestionariusz rocznego sprawozdania z pracy duszpasterskiej za rok 1978, Kopcie 20.02.1979 r., s. 2.

¹⁸ Tamże, Kwestionariusz rocznego sprawozdania z pracy duszpasterskiej za rok 1979, Kopcie 11.02.1980 r., s. 2. Tekst jest następujący: „W 1978 r. otrzymał 17-sto głosowe organy, służyły już w jednym z kościołów, po remoncie i adaptacji zdają egzamin”.

¹⁹ AAPrz, sygn. TPNI 115b/1, Inwentarz parafii Kopcie, Kopcie 24.03.1979 r., s. 8.

organ – 17 głosowy²⁰. Naprawiane były przez ks. Jana Chwałka²¹. Organy z uwagi na zły stan zachowania zostały zdemontowane, zachowano jedynie szafę organową (fot. 3)²².

4. Krzątka, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm. Majdan Królewski

Kościół pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy

Parafia w Krzątce została erygowana w 1952 roku. Pierwszym kościołem była kaplica wybudowana w latach 1923-1927, która spłonęła w 1982 roku. Nowy kościół wybudowano w latach 1979-1982²³.

Instrument istniejący:

1) Organy z 1987 roku

Stary kościół spłonął w 1982 roku. Czy były tam organy? W piśmie proboszcza z 1952 roku zanotowano: „Przez te 6 lat sprawiono (...) fisharmonium”²⁴.

Nowe organy zostały ufundowane przez Polonię ze Stanów Zjednoczonych. Ówczesny proboszcz ks. Z. Mistak napisał w piśmie do Kurii Biskupiej, które jest prośbą o poświęcenie organów: „(...) które zostały wykonane dla naszej parafii z fundacji amerykańskiej Polonii jak również dzwony”²⁵. Budowniczym organów był W. Truszczyński z Warszawy²⁶. Kolejne informacje dotyczące organów są następujące: w kwestionariuszu sporządzonym w 1988 roku odnotowano: „(...) fundacja organów”²⁷ oraz w sprawozdaniu z roku 1991: „Organy 16-sto głosowe typu mechanicznego”²⁸. Brak danych na temat remontów.

²⁰ AAPrz, sygn. TPND 115b/1, Protokół zdawczo-odbiorczy parafii Kopcice, dekanatu raniżowskiego, diec. Przemyśl, Kopcice 2.09.1980 r.

²¹ M. Szymanowicz, s. 300.

²² Inf. uzyskana od ks. proboszcza Michała Łukasika.

²³ SDP 1990, s. 240; JrDS 2000, s. 313; A. Szypuła, s. 166.

²⁴ AAPrz, bez sygn., „Zwitki”, Pismo ks. Stanisława Wrażenia do Kurii Biskupiej, Dziękowiec 2.12.1958 r.

²⁵ AAPrz, sygn. TPNS 128b/1, Pismo ks. Z. Mistaka do Kurii, Krzątka 10.12.1986 r.; Inf. uzyskana od organisty Tomasza Polaka.

²⁶ Tabliczka na stole gry.

²⁷ AAPrz, sygn. TPNS 128b/1, Kwestionariusz do wypełnienia przed wizytacją kano-niczną, Krzątka 23.04.1988 r., s. 4.

²⁸ Tamże, Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej za rok 1991, Krzątka 25.01.1992 r., s. 1.

Opis inwentaryzacyjny:

Instrument znajduje się na murowanym chórze muzycznym. Szafa organowa dwuczęściowa zakomponowana po obu stronach okna witrażowego. Wymiary każdej z części szafy: wys. ok. 6,00 m, szer. 3,24 m, głęb. 1,15 m. Prospekt architektoniczny, nowoczesny (fot. 4).

16 głosów, dwa Manuały i Pedał. Stół gry wbudowany w szafę organową, organista siedzi odwrócony plecami do ołtarza. Zakres klawiatur: Manuał C-g³ (56 klawiszy), Pedał C₁-f (30 klawiszy). Z lewej strony stołu gry manubria do włączania głosów Manuału I, z prawej strony manubria do włączania głosów Manuału II i Pedalu. Nazwy głosów na manubriach. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwowe. Miech umieszczony w szafie po prawej stronie. Dmuchawa elektryczna.

Inskrypcja: na szafie organowej tabliczka z napisem: „Organy ufundowane przez: Rodaków parafii Krzątka zamieszkałych w USA. Wykonała firma Truszczyńskich z Warszawy. Anno Domini 1987 r. – Krzątka”.

Dyspozycja:

Manuał I	Manuał II	Pedał
Pryncypał 8'	Bourdon 8'	Subbas 16'
Rurplet 8'	Blockplet 4'	Oktawbas 8'
Salicet 8'	Pryncypał 2'	Fletbas 8'
Oktawa 4'	Kwinta 1 ¹ / ₃ '	
Flet kryty 4'	Cymbel 3x	
Sesquialtera 2x		
Rożek 2'		
Mixtura 4x		

Urządzenia dodatkowe: Tremolo (Manuał II)

Połączenia: II/I, II/P, I/P

Układ wyjściowy głosów mieszanych został podany na podstawie analizy słuchowej.

Układ Mixtury 4x (Manuał I)

1C	2'	1 ¹ / ₃ '	1'	2 ² / ₃ '
2C	2 ² / ₃ '	2'	1 ¹ / ₃ '	1'
3C	4'	2 ² / ₃ '	2'	1 ¹ / ₃ '
4C	5 ¹ / ₃ '	4'	2 ² / ₃ '	2'
5C	8'	5 ¹ / ₃ '	4'	2 ² / ₃ '

Układ Cymbła 3x (Manauł II)

1C	$\frac{1}{2}$ '	$\frac{1}{3}$ '	$\frac{1}{4}$ '
2C	$\frac{2}{3}$ '	$\frac{1}{2}$ '	$\frac{1}{3}$ '
3C	1'	$\frac{2}{3}$ '	$\frac{1}{2}$ '
4C	$1\frac{1}{3}$ '	1'	$\frac{2}{3}$ '
5C	2'	$1\frac{1}{3}$ '	1'

Zakres skal brzmienia:

pozioma: C₁-g⁶

pionowa na 1C: C₁+C+G+c+g+c¹+g¹+c²+g²+c³+g³+c⁴

5. Majdan Królewski, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm.

Majdan Królewski

Kościół pw. św. Bartłomieja Apostoła

Pierwszym kościołem była drewniana kaplica. Parafia została erygowana w 1764 roku. Obecny kościół został wybudowany w 1791 roku i poświęcony przez bpa A. Gołaszewskiego²⁹. Świątynia jest murowana, w stylu barokowym z bogatym wyposażeniem wnętrza.

Instrumenty niezachowane:

1) Pozytyw sprzed 1765 roku

W dokumentach wizytacyjnych z 1722 roku zanotowano: „Jest chor wszedzsy (sic!) do kościoła, ale na nim niemasz (sic!) pozytwie (sic!)”³⁰. W dokumencie erekcyjnym z 1765 roku zanotowano: „Chorus Musicus satis ordinate extructus in quo organum minus alias Pozytew Skrzynkowy noviter. Emptum pulchra et elegantsi structura Clavium seu vocum quinque, non exiquo pretio comparatum esse (...)”³¹. W sprawozdaniu dziekańskim z 1921 roku zanotowano: „organum indicat restauratione”³². Brak danych dotyczących tego instrumentu z XIX wieku, jak również po roku 1921.

2) Organy z 1953 roku

Nowe organy zostały wybudowane w 1953 roku, co proboszcz odnotował w spisie inwestycji przeprowadzonych w parafii: „1953 r. – poświęcenie nowych organów w kościele”³³. Nie podano nazwiska budowniczego.

²⁹ SDP 1990, s. 241; JrDS 2000, s. 315.

³⁰ AAPrz, sygn.160, k.127 V.

³¹ AAPrz, sygn. 155/1, s. 14.

³² AAPrz, sygn. TDS IX/1, Memoriale..., 16 Junii 1921 Majdan Kolbuszowski.

³³ AAPrz, sygn. TPNS 155b/1, Opis niektórych faktów w parafii Majdan Królewski za czas 1.09.1939 do 31.12.1977 r., s. 6.

W 1961 roku, w prośbie o możliwość sprzedaży pola, proboszcz napisał: „Z tej pozostałej kwoty ze sprzedaży, poprawić organ kościelny”³⁴. W roku 1962 – „nowy kontuar organowy (Mazur Feliks)”³⁵. W Inwentarzu sporządzonym w 1970 roku została zanotowana informacja: „Najstarsze organy były kilku głosowe wykonane w systemie klawopowym. Z czasem powiększono ilość głosów do 13 i przerobiono na system listewkowy. Nadano im bardzo ozdobną oprawę drewnianą w stylu rokokowym. W roku 1954 poświęcono «nowe» organy (Bp Tomaka Wojc.) a w roku 1962 uzupełniono reszty przeróbek organowych – powiększono głosy do 15, przerobiono na system pneumatyka, sprawiono nowy kontuar zwrócony do kościoła i poprawiono miech o napędzie elektrycznym. W roku 1969 organ był oczyszczony i dostrojony. Miech organu mieści się w tyle chóru osobnej przebudowce i tam jest i motor napędowy. Organ ma dwa manualy”³⁶.

Jak wynika z tego zapisu, w 1962 roku Feliks Mazur powiększył organy, zamontował nowy kontuar i zmienił trakturę organów na pneumatyczną. Trudno powiedzieć czy on był budowniczym tego instrumentu w 1953 roku? Brak informacji na temat remontów. Po 1970 roku organy zostały rozebrane³⁷, zachował się stół gry, miech oraz szafa organowa wraz z projektem.

Opis inwentaryzacyjny:

Instrument znajduje się na murowanym chórze muzycznym, szafa organowa usytuowana centralnie, przylegająca do balustrady chóru. Wymiary szafy: wys. ok. 6,00 m, szer. 3,63 m, gł. 2,47 m. Prospekt architektoniczny, w stylu rokokowym (fot. 5). Dekoracja snycerska: w wieżach i segmentach piszczałkowych złożone kotary w kształcie wici roślinnej. Na cokole po obu stronach muzykujące figury, w środku postać króla Dawida. Skrajne wieże piszczałkowe wieńczą wazoni płomieniste.

15 głosów, dwa manualy i Pedal. Kontuar wolno stojący, organista siedzi zwrócony twarzą do ołtarza. Zakres klawiatur: Manual C-f³ (54 klawisze), Pedal C₁-d (26 klawiszy). Registry do włączania głosów, połączeń, urządzeń dodatkowych nad klawiaturą Manualu II. Miech pływakowy o wymiarach: 2,46 x 1,35 m, z urządzeniem do kalikowania i podawaczem, umieszczony w osobnym pomieszczeniu. Dmuchawa elektryczna.

³⁴ AAPrz, bez sygn., „Zwitki”, Pismo do Kurii Biskupiej, Majdan Królewski 25.06.1961 r.

³⁵ AAPrz, sygn. TPNS 155b/1, Opis niektórych faktów w parafii Majdan Królewski za czas 1.09.1939 do 31.12.1977 r., s. 6.

³⁶ AAPrz, sygn. TPNI 155a/1, Inwentarz kościoła i probostwa Majdan Królewski, Majdan Królewski 24.02.1970 r., s. 5.

³⁷ Inf. uzyskana od ks. proboszcza Romana Dyląga.

Inskrypcja: na stole gry tabliczka z napisem: „Felix Mazur bud. organów Połomia woj. Rzeszów”.

Dyspozycja:

Manuał I	Manuał II	Pedał
Pryncypał 8’	Eolina 8’	Subbas 16’
Bordon 16’	Amabilis 8’	Oktawbas 8’
Gamba 8’	Dolce 4’	Cello 8’
Holflet 8’	Kozi Róg 4’	
Salicet 8’		
Rurfelt 4’		
Oktawa 4’		
Mixtura 2’		

Połączenia: II/I, II/P, I/P, I Super, II/I Super II/I, Sub II/I

Registry zbiorowe: P, M, T

Urządzenia dodatkowe: A.P, Crescendo, Echo, Tremolo, Tremolo Flet, jedna Wolna Kombinacja

6. Ranizów, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm. Ranizów

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Parafia erygowana w 1409 roku. Wzmianki o pierwszym kościele w Ranizowie pochodzą z 1604 roku. Drugi, drewniany kościół został wzniesiony w 1675 roku. Na jego miejscu w latach 1808-1815 wybudowano nowy, murowany kościół. Poświęcenia kościoła dokonał bp Franciszek Wierchlejski 1 czerwca 1859 roku. Świątynia jest w stylu neoromańskim, jednonawowa, z drewnianym dachem krytym blachą, orientowana³⁸.

Instrument niezachowany:

1) Pozytyw sprzed 1724 roku

Inwentarz Kościoła Ranizowskiego z 1724 roku podaje: „Pozetyw staroświecki. Chur (sic!) także do niego drzwicki”³⁹. W uwagach po wizytacji z 1756 roku zanotowano, podając rok 1762: „Pozytew duży zreperował” oraz rok 1763: „Rector Ecclesiae swoim Kosztem Chór Większy Kościoła ex integro wymalował także Pozytew in Parte farbo in parte Srebrem

³⁸ KZSP, T. III, z. 3, s. 39; JrDS 2000, s. 316.

³⁹ AAPrz, sygn. 1501, s. 77.

adornował⁴⁰. W Inwentarzu z 1785 roku zanotowano: „Organa majora cum vocibus octo – 200 fl.”⁴¹. W Inwentarzu sporządzonym w 1783 roku odnotowano: „Organa Stabilia partim depicta partim deargentata bene huiusque Conservata in choro Musico subsistunt wraz z dopiskiem Tympana in Choro”⁴². W Inwentarzu z roku 1816: „Chorus Musicalis cum Organis comprehendens Octo Voces”⁴³. W Inwentarzu z roku 1826: „Chorus super quatuor columnis lignei ex signo adificiose (...) in quo extat Organum 8 Vocibus constans ad quod igreditur ex Campanili per fores ligneas necessario ferramento ad accludendum provisat”⁴⁴. Brak informacji na temat tego instrumentu po 1826 roku.

Instrument istniejący:

2) Organy z początku XX wieku

Organy zostały zbudowane przez Aleksandra Żebrowskiego ze Lwowa⁴⁵. Na tym etapie badań nie ustalono roku budowy. Informacje dotyczące tego instrumentu są następujące. W dokumentach z wizytacji dziekańskiej z roku 1921: „organum in bono statu reparitur”⁴⁶. Zaś w sprawozdaniu z 1927 roku: „naprawiono organy za sumę 300 zł”⁴⁷. Kolejne informacje pochodzą z lat powojennych. W rocznych sprawozdaniach z lat 1978 oraz 1980, w uwagach dotyczących planowanych prac w kościele w Raniżowie odnotowano: „remont i powiększenie organów”⁴⁸, „przeróbka organów”⁴⁹. Brak bliższych szczegółów. W roku 1990: „Przeprowadzono kapitalny remont organów”⁵⁰, ale nie podano wykonawcy ani tego, co zostało zrobione. W 2001 roku został przeprowadzony remont organów⁵¹.

⁴⁰ Tamże, s. 85.

⁴¹ AAPrz, sygn. 1503, s. 212.

⁴² Tamże, s. 142.

⁴³ Tamże, s. 158.

⁴⁴ Tamże, s. 173.

⁴⁵ Tabliczka na stole gry. M. Babnis podaje, że organy te są dziełem Wojciecha Ryczaja. Por. M. Babnis, *Kultura organowa Galicji*, Słupsk 2012, s. 392.

⁴⁶ AAPrz, sygn. TDS IX/1, Memoriale..., 10 Junii 1921 Raniżów.

⁴⁷ Tamże, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej Kościołów i parafii w dekanacie Głogowskim w roku 1927, Raniżów 17.09.1927 r.

⁴⁸ AAPrz, sygn. TPNS 217/1 Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej w parafii Raniżów za rok 1978, Raniżów 22.02.1979 r., s. 4.

⁴⁹ Tamże, Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej w parafii Raniżów za rok 1980, Raniżów 27.02.1981 r., s. 4.

⁵⁰ Tamże, Sprawozdanie za 1990 r. z pracy duszpasterskiej w parafii Raniżów, Raniżów 29.01.1991 r., s. 2.

⁵¹ Z autopsji.

Opis inwentaryzacyjny:

Instrument znajduje się na murowanym chórze muzycznym. Sza-
fa organowa usytuowana centralnie, przylegająca do tylnej ściany chóru,
malowana na kolor jasnobeżowy. Wymiary szafy: wys. 4,74 m, szer. 3,08
m, gł. 2,25 m. Prospekt architektoniczny w stylu neoklasycystycznym, z ele-
mentami neobarokowymi (fot. 6). Dekoracja snycerska: uszaki w kształcie
wici roślinnej, wazony.

14 głosów, Manuał i Pedał. Zakres klawiatur: Manuał C-f³ (54 kla-
wisze), Pedał C₁-F (18 klawiszy). Stół gry wbudowany w szafę organową,
organista siedzi skierowany bokiem do ołtarza głównego. Nad klawiaturą
14 manubrii do włączania głosów. Nazwy głosów na manubriach. Traktura
mechaniczna gry i registrów, wiatrownice stożkowe. Miech magazynowy
o wymiarach 2,10 x 1,60 m, z dwoma podawaczami poziomymi, urządze-
niem do kalikowania i dmuchawą elektryczną umieszczony w osobnym
pomieszczeniu (wieży kościelnej).

I n s k r y p c j a: nad klawiaturą Manuału tabliczka z napisem:
„Fabryka Organów Alex. Żebrowski Lwów”.

Dyspozycja:

Manuał	Pedał
1. Pryncypał 8'	1. Subbas 16'
2. Oktawa 4'	2. Oktawbas 8'
3. Salicet 8'	3. Cello 8'
4. Portunal 8'	4. Chorałbas 4'
5. <i>Flet Amabilis</i> 8'	
6. <i>Kwinta</i> 2 ² / ₃ '	
7. Burdon 8'	
8. Flet 4'	
9. Mikstura 2-4x	
10. Pikolo 2'	

Uwagi do dyspozycji: brak nazwy dwóch głosów, oznaczone kursywą. Na-
zwy podane na podstawie analizy słuchowej i oględzin piszczałek. Mikstura
jest faktycznie 4x.

Układ Mikstury 4x

1C	2'	1 ³ / ₅ '	1 ¹ / ₃ '	1'
2C	2 ² / ₃ '	2'	1 ³ / ₅ '	1 ¹ / ₃ '
3C	4'	2 ² / ₃ '	2'	1 ³ / ₅ '

Zakres skal brzmienia:

pozioma: $C_1 - a^5$

pionowa na 1C: $C_1 + C + c + g + c^1 + e^1 + g^1 + c^2$

7. Spie, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm. Dzikowiec

Kościół pw. św. Michała Archanioła

Pierwsza drewniana świątynia została wybudowana w 1773 roku i wówczas również została erygowana parafia. Kościół ten spłonął w 1847 roku. Na jego miejscu wybudowano nowy, z cegły, poświęcony przez bpa Jakuba Glazera w 1880 roku. Świątynia ta została w dużej części zniszczona podczas pożaru w 1899 roku. Odbudowana na jej miejscu nowa świątynia, która nie różni się od poprzedniej, została poświęcona przez bpa Karola Józefa Fischera w 1905 roku⁵². Kościół jest w stylu neogotyckim, trójnawowy, bazylikowy.

Instrument niezachowany:

1) Organy po 1905 roku

Po odbudowaniu kościoła zakupiono organy, o których stanie wzmiankuje sprawozdanie dziekańskie z roku 1921: „in bono statu”⁵³. Brak jednak bliższych szczegółów. Ten instrument został zniszczony podczas II wojny światowej. W Inwentarzu z 1948 roku zanotowano: „Chór bez organów (organy zapakowane w skrzyniach w kościele), na chórze harmonium”⁵⁴. W Inwentarzu z 1970 roku w punkcie dotyczącym organów zanotowano: „Nie ma. Zniszczone w czasie wojny. Do nabożeństwa używa się fisharmonium”⁵⁵.

Instrument istniejący:

2) Organy z 1986 roku

Do czasu wybudowania nowych organów początkowo używano

⁵² SDP 1991, s. 242; JrDS 2000, s. 317; J. Sudoł, *Serce Parafii: zarys historii Kościoła Rzymskokatolickiego w Spiach*, Rzeszów 1999, s. 11, 20.

⁵³ AAPrz, sygn. TDS IX/1, Memoriale..., 16 Junii 1921 Spie.

⁵⁴ AAPrz, bez sygn. „Zwitki”, Inwentarz rzymskokatolickiego kościoła w Spiach przekazany przez administratora ks. Mieczysława Lachora 31.III.1948 r. w związku ze zmianą rządcy – powrotu z Górna byłego ks. prob. Franciszka Bysiewicza, Spie 31.03.1948 r.

⁵⁵ AAPrz, sygn. TPNI 245/1, Księga Inwentarska parafii Spie, Spie 26.01.1970 r., (npg).

fisharmonii, a następnie organów elektronicznych. W roku 1976, w wykazie zakupionych rzeczy do kościoła zanotowano: „nowy organ elektroniczny”⁵⁶.

Budowę nowych organów planowano już w 1985 roku, co odnotował proboszcz w sprawozdaniu: „Przewidywana jest budowa i ukończenie nowych organów w k-le parafialnym”⁵⁷. W 1986 roku w sprawozdaniu rocznym odnotowano: „Zostały zakupione nowe organy mechaniczne do K-ła parafialnego”⁵⁸. Ostatni remont organów został przeprowadzony w 2015 roku⁵⁹.

Opis inwentaryzacyjny:

Instrument znajduje się na murowanym chórze muzycznym, szafa organowa wolno stojąca, malowana na kolor jasnobrązowy. Wymiary szafy: wys. 7,27 m, gł. 3,49 m, szer. 5,45 m. Prospekt architektoniczny, nowoczesny (fot. 7).

21 głosów, dwa Manuały i Pedał. Zakres klawiatur: Manuał C-g³ (56 klawiszy), Pedał C₁-f (30 klawiszy). Stół gry wbudowany w szafę organową, organista siedzi odwrócony plecami do ołtarza głównego. Klawisze diatoniczne w kolorze czarnym, chromatyczne w kolorze białym. Manubria do włączania głosów po obu stronach klawiatur. Traktura mechaniczna, wiatrownice klapowe. Trzy miechy, jeden pływakowy o wymiarach 1,68 x 1,20 m z urządzeniem do kalikowania oraz dwa pływakowe o wymiarach 0,80 x 0,60 m. Miechy umieszczone w szafie organowej.

Inskrypcja: na szafie organowej tabliczka z napisem: „Organ ten 21 głosów mający ufundowali parafianie z USA w latach 1985-87 przy pomocy miejscowych wiernych i Ks. Proboszcza St. Półchłopka. Wykonawcą jest firma p. Wł. Truszczyński z Warszawy. Poświęcenia zaś dokonał J.E. Ks. Bp Stefan Moskwa, sufragan przemyski 5.VI.1987 r. ”.

Dyspozycja:⁶⁰

Manuał I	Manuał II	Pedał
Bourdon 16’	Pryncypał 2’	Oktawbas 8’
Rurplet 8’	Kwinta 1 ¹ / ₃ ’	Chorałbas 8’

⁵⁶ AAPrz, sygn. TPNS 245/3 Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej w parafii Spie za rok 1976, Spie 10.02.1977 r., s. 3.

⁵⁷ Tamże, Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej w parafii Spie za rok 1985, Spie 07.02.1986 r., s. 1.

⁵⁸ Tamże, Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej w parafii Spie za rok 1986, (b. m, b. d.), s. 1.

⁵⁹ Inf. uzyskana od organisty Czesława Thustego.

⁶⁰ Dyspozycja podana wg numeracji manubrii.

Salicet 8'	Cymbel 3x	Subbas 16'
Flet kryty 4'	Gedaekt 8'	Fletbas 8'
Flet otwarty 2'	Blockflet 4'	Bombardon 16'
Pryncypał 8'	Krumhorn 8'	
Oktawa 4'		
Sesquialtera 2x		
Mixtura 4x		
Trompet 8'		

Połączenia: II/I, I/P, II/P

Urządzenia dodatkowe: Tremolo do Manuału II

Uwagi do dyspozycji: na manubrium napis Mixtura 4x a jest Mixtura 5x

Układ Mixtury 5x (Manuał I)

1C	2'	1 $\frac{1}{3}$ '	1'	2 $\frac{2}{3}$ '	1 $\frac{1}{2}$ '
2C	2 $\frac{2}{3}$ '	2'	1 $\frac{1}{3}$ '	1'	2 $\frac{2}{3}$ '
3C	4'	2 $\frac{2}{3}$ '	2'	1 $\frac{1}{3}$ '	1'
4C	5 $\frac{1}{3}$ '	4'	2 $\frac{2}{3}$ '	2'	1 $\frac{1}{3}$ '
5C	8'	5 $\frac{1}{3}$ '	4'	2 $\frac{2}{3}$ '	2'

Układ Cymbła 3x (Manuał II)

1C	1 $\frac{1}{2}$ '	1 $\frac{1}{3}$ '	1 $\frac{1}{4}$ '
2C	2 $\frac{2}{3}$ '	1 $\frac{1}{2}$ '	1 $\frac{1}{3}$ '
3C	1'	2 $\frac{2}{3}$ '	1 $\frac{1}{2}$ '
4C	1 $\frac{1}{3}$ '	1'	2 $\frac{2}{3}$ '
5C	2'	1 $\frac{1}{3}$ '	1'

Zakres skal brzmienia:

pozioma: C₁-g⁶

pionowa na 1C: C₁+C+G+c+g+c¹+e¹+g¹+c²+g²+c³+g³+c⁴

8. Wola Raniżowska, woj. podkarpackie, pow. Kolbuszowa, gm.

Raniżów

Kościół pw. św. Wojciecha

Początki budowy kościoła w Woli Raniżowskiej sięgają 1914 roku. Kontynuowana była od roku 1916, a ukończona uroczystym poświęceniem świątyni 13 czerwca 1921 roku przez bpa Karola Józefa Fischera⁶¹. Świątynia jest w stylu neogotyckim, trójnawowa.

⁶¹ KZSP, T. III, z. 3, s. 56; JrDS 2000, s. 320.

Instrument niezachowany:

1) Organy z 2. połowy XIX wieku

W dokumentach z wizytacji dziekańskiej z 1921 roku, w odpowiedzi na pytanie: „Utrum ad sit in Ecclesia organum, et in quo reparatur statu?”, zanotowano krótko: „non”⁶². W piśmie do Kurii Biskupiej z roku 1925 zanotowano: „W kościele np. brak ołtarzy, organów (...)”⁶³. Podobnie w sprawozdaniu dziekańskim z roku 1926: „W kościele brak jeszcze nowych (...) organów”⁶⁴.

Pierwsze organy zostały sprowadzone z kościoła parafialnego w Sokołowie Małopolskim. „Za czasów administr. Ks. J. Antosza sprawiono również z funduszu gminnego za sprzedane drzewo starsze organy z Kościoła parafialnego w Sokołowie”⁶⁵. Organy te znajdowały się w kościele u OO. Kapucynów w Krośnie a proboszcz z Sokołowa Młp. zakupił je u Alojzego Koniecznego w Przemyślu”⁶⁶. Czy budowniczym tego instrumentu był Konieczny trudno powiedzieć? Były to 9-głosowe organy: „na chórze znajdują się organy 7-głosowe i 2 głosy w pedale”⁶⁷. W 1932 roku były remontowane: „naprawa organu kosztem 1.500 zł”⁶⁸. W czasie II wojny światowej organy zostały zniszczone: „W kościele organ i miech całkowicie zniszczony”⁶⁹. W Ankiecie z 1945 roku w punkcie „Uszkodzenia” zanotowano: „organy – szkoda w zł. 10. 000”⁷⁰. Do czasu zakupu kolejnego instrumentu używano fisharmonii⁷¹.

⁶² AAPrz, sygn. TDS IX/1, Memoriale ..., 17 Junii 1921 Wola Raniżowska.

⁶³ AAPrz, sygn. TPS 303/1, Pismo do Kurii Biskupiej w Przemyślu, Wola Raniżowska 18.03.1925 r.

⁶⁴ AAPrz, sygn. TDS IX/1, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej dziekanatu głogowskiego w roku 1926, Wola Raniżowska 4.11.1927 r.

⁶⁵ AAPrz, bez sygn., „Zwitki”, Pismo do Kurii Biskupiej w Przemyślu, Wola Raniżowska 18.12.1930 r.

⁶⁶ A. Widak, *Zabytkowe organy w obiektach sakralnych diecezji rzeszowskiej (studium historyczno-instrumentoznawcze)*, Lublin 2008 (promotor: ks. prof. dr hab. Jan Chwałek), s. 193-194.

⁶⁷ AAPrz, sygn. TPS 303/1, Inwentarz parafii i Kościoła Rzym-kat w Woli Raniżowskiej, Wola Raniżowska 4.08.1926 r., s. 2.

⁶⁸ AAPrz, sygn. TDS IX/1, Sprawozdanie z wizytacji dziekańskiej Dekanatu Głogowskiego za rok 1932, Wola Raniżowska 28.11.1932 r.

⁶⁹ AAPrz, bez sygn., „Zwitki”, Protokół spisany w urzędzie parafialnym w Woli Raniżowskiej dnia 20 sierpnia 1945 r., Wola Raniżowska 20.08.1945 r.

⁷⁰ AAPrz, bez sygn., Ankieta dotycząca zniszczeń w czasie II wojny światowej, Wola Raniżowska 18.08.1945 r., s. 2.

⁷¹ AAPrz, sygn. TPNS 303/1, Sprawozdanie ze stanu parafii Woli Raniżowskiej za rok 1965, Wola Raniżowska 31.12.1965 r.: „Zniszczone organy zastępuje fisharmonia”. Po-

Instrument istniejący:

2) Organy z 1914 roku

Jak wspomniano wyżej, w kościele używana była fisharmonia: „W roku bieżącym 1956 została zakupiona do kościoła fisharmonia 4-głosowa z manuałem na miejsce zniszczonych organów w czasie wojny”⁷². W opisie wydarzeń w parafii z lat 1939-1977 zanotowano informację dotyczącą organów: „(...) zaczęto powoli przymierzać się do organów, po długich poszukiwaniach znaleziono organy w dobrym stanie pod Warszawą. Za namową profesora [Moźdzonek] od gry na organach przewieziono je do firmy Kamiński w Warszawie – tam przerobiono je na 12-nasto głosowe z 9-ciu głosowych. Montażem następnie zajęła się Firma Kamińskich z Warszawy”⁷³. Organy zostały zamontowane w kościele w 1973 roku. W kwestionariuszu przedwizytacyjnym odnotowano: „Sprawiono nowe organy”⁷⁴. Organy znajdujące się w kościele w Woli Raniżowskiej mają 7 głosów. Trudno powiedzieć, dlaczego napisano o 12 głosach. Wszystkich registrów (w tym registrów połączeń, Tremola i Tutti) jest rzeczywiście 12, w tym jeden „wolny”. Prawdopodobnie policzono je jako głosy. Ostatni remont organów (wymiana mieszków) przeprowadził Paweł Ziaja z Chmielnika⁷⁵.

Opis inwentaryzacyjny:

Instrument znajduje się na murowanym chórze muzycznym, szafa organowa w kolorze brązowym, nadwieszona 1,84 m nad podłogą chóru. Wymiary szafy: wys. ok. 1,66 m, dł. 3,62 m, gł. 1,41 m. Prospekt architektoniczny, w stylu neogotyckim (fot. 8).

7 głosów, jeden Manuał i Pedał. Zakres klawiatur: Manuał C-f³ (54 klawisze), Pedał C₁-d (27 klawiszy). Kontuar wolno stojący, organista siedzi zwrócony twarzą do ołtarza głównego. Nad klawiaturą 12 registrów

dobnej treści informacja w sprawozdaniu za rok 1966: „Jedynie zamiast zniszczonych organów w czasie wojny posiada fisharmonię”. Por.: Tamże, Sprawozdanie ze stanu parafii Woli Raniżowskiej za rok 1966, Wola Raniżowska 30.12.1966 r. W Inwentarzu z 1967 r.: „W czasie wojny organy zostały całkowicie zniszczone. Na ich miejsce zakupiono fisharmonium 2-głosowe z pedałem – stan dobry”. Por.: Tamże, sygn. TPNI 303, Inwentarz parafii Wola Raniżowska, 10.07.1967 r., s. 10.

⁷² AAPrz, bez. sygn., „Zwitki”, Sprawozdanie z parafii Woli Raniżowskiej od 1.01.1956 do 31.12.1965, Wola Raniżowska 8.01.1957 r.

⁷³ AAPrz, sygn. TPNS 303, Opis dziejów parafii Wola Raniżowska w latach od września 1939 do 1977 roku, Wola Raniżowska 16.08.1978 r., s. 5.

⁷⁴ Tamże, Kwestionariusz do wypełnienia przed wizytacją kanoniczną, Wola Raniżowska 20.01.1973 r., s. 4.

⁷⁵ Inf. uzyskana od organisty Tomasza Polaka.

do włączania głosów, połączeń, Tutti oraz Tremolo. Jeden register „wolny”. Nazwy głosów nad registrami na okrągłych tabliczkach. Traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe. Miech pływakowy o wymiarach 2,32 x 0,97 m z podawaczem, dmuchawa elektryczna.

I n s k r y p c j a: nad klawiaturą Manuału tabliczka z napisem: „Adolf Homan w Warszawie 1914”.

Dyspozycja:

Manuał	Pedał
Pryncyp 8'	Subas (sic!) 16'
Burdon 8'	
Oktawa 4'	
Flet 4'	
Leśny 2'	
Mixtura 4x	

Połączenia: M/P, Super M

Register zbiorowy: Tutti

Urządzenia dodatkowe: Tremolo

Układ Mixtury:

1C	$1\frac{1}{3}'$	1'	$2\frac{2}{3}'$	$1\frac{1}{2}'$
2C	2'	$1\frac{1}{3}'$	1'	$2\frac{2}{3}'$
3C	$2\frac{2}{3}'$	2'	$1\frac{1}{3}'$	1'
4F	4'	$2\frac{2}{3}'$	2'	$1\frac{1}{3}'$

Zakres skal brzmienia:

pozioma: C₁-c⁶

pionowa na 1C: C₁ + C + c + g + c¹ + g¹ + c² + g² + c³

II. Synteza wyników badań

W drugiej części artykułu zamieszczono syntezę wyników badań analitycznych instrumentów w kościołach dekanatu raniżowskiego. Najpierw przedstawiono zbiorcze zestawienie użytych w źródłach nazw organów. Dalszą syntezę przeprowadzono w odniesieniu do instrumentów niezachowanych i istniejących. Odnośnie do organów niezachowanych omówiono: liczbę, datowanie, wielkość, wygląd zewnętrzny, dyspozycję, stan zachowania. W przypadku instrumentów istniejących wyróżniono: liczbę i czas powstania instrumentów, lokalizację, wygląd zewnętrzny,

wielkość organów, liczbę i zakres klawiatur, zakres wysokości brzmienia, budowniczych, trakturę i wiatrownice, miechy.

1. Nazewnictwo

Na określenie organów używa się dwóch podstawowych terminów: w języku łacińskim – „*Organum*”, w języku polskim – „*Organy*” i „*Pozytyw*”. Terminy te występują w różnych wersjach i w połączeniu z dookreśleniami przymiotnikowymi.

Organ

Organ stary

Organa majora

Organa stabilia

Organo

Organum

Organy

Pozytyw

Pozytew duży

Pozytew skrzynkowy

Pozytew staroświecki

Pozytwie

W przebadanych źródłach użyto 12 wersji nazw organów. 7 z nich pochodzi od łacińskiego terminu *organum*, 5 – od łacińskiego *Positivum*.

2. Podsumowanie danych o organach niezachowanych

2.1. Liczba instrumentów

Na podstawie przebadanych źródeł uzyskano informacje o siedmiu instrumentach niezachowanych, które funkcjonowały w sześciu parafiach obecnego dekanatu raniżowskiego. W przypadku organów w Raniżowie na podstawie zachowanych materiałów trudno określić, czy „Pozytew staroświecki” a „Pozytew duży” to ten sam instrument, czy dwa różne.

2.2. Datowanie

Brak dokumentów związanych bezpośrednio z budową organów nie pozwala na dokładne określenie czasu ich powstania. W przypadku, gdy brak bezpośredniej daty powstania instrumentu, jako orientacyjną przyjęto datę źródła, w którym po raz pierwszy pojawia się informacja dotycząca danego instrumentu. Analizując zapisy, czas powstania organów niezachowanych można określić następująco:

Wiek XVIII – Dzikowiec, Majdan Królewski, Raniżów,

Wiek XIX – Wola Raniżowska,

Wiek XX – Kopcie, Majdan Królewski, Spie.

W przypadku organów w Kopciach użyto określenia „około 1950 roku”, zaś organy w Majdanie Królewskim zostały wybudowane w 1953 roku.

2.3. Wielkość

Podstawą do określenia wielkości organów jest liczba głosów i klawiatur. Analiza zapisów źródłowych pozwoliła na ustalenie wielkości sześciu niezachowanych instrumentów:

- 5 głosów – Majdan Królewski,
- 8 głosów – Raniżów,
- 9 głosów – Wola Raniżowska,
- 10 głosów – Dzikowiec,
- 15 głosów – Majdan Królewski,
- 17 głosów – Kopcie.

Nieznana pozostaje wielkość organów w Spiach, wybudowanych po 1905 roku.

2.4. Wygląd zewnętrzny

W zachowanych dokumentach termin „*prospekt*” używany na określenie zewnętrznego wyglądu organów nie występuje. Organy w Dzikowcu pomalowane były na kolor zielony, w Majdanie (organy sprzed 1765 roku) miały piękną i szycowną szafę, w Raniżowie odmalowane i ozdobione srebrem.

2.5. Dyspozycja organów niezachowanych

Znana jest jedynie dyspozycja organów w Majdanie Królewskim. Została ona podana w pierwszej części artykułu. Nie są znane dyspozycje pozostałych sześciu instrumentów.

2.6. Urządzenia dodatkowe

Wśród wymienianych w źródłach urządzeń dodatkowych najczęściej występuje Tympan. Wiadomo, że Tympan znajdował się w organach sprzed 1724 roku w Raniżowie.

2.7. Stan zachowania

Sporządzający protokoły wizytacyjne czy inwentarze określali stan zachowania organów. W analizowanych dokumentach zanotowano zły stan zachowania organów w Dzikowcu „*magna reparazione indigens*”, w Majdanie Królewskim „*organum minus*”, „*indicat restauratione*”, w Woli Raniżowskiej „*w kościele organ i miech całkowicie zniszczony*”. Dobry stan stwierdzono w Kopciach „*po gruntownym remoncie*”, w Majdanie Królewskim „*poprawiono miech, organ odczyszczony i dostrojony*”, w Raniżowie

„Pozytew duży zreperował”, w Spiach „in bono statu”, w Woli Raniżowskiej „naprawa organu”.

3. Podsumowanie danych o organach istniejących

3.1. Liczba instrumentów i czas powstania

W kościołach dekanatu raniżowskiego znajduje się obecnie sześć instrumentów. Czas powstania można określić następująco:

2. połowa XIX wieku – Dzikowiec,

Początek XX wieku – Raniżów,

1914 rok – Wola Raniżowska,

1931 rok – Komorów,

1986 rok – Spie,

1987 rok – Krzątka.

Nie ustalono dokładnej daty budowy instrumentów w Dzikowcu i Raniżowie.

3.2. Lokalizacja i wygląd zewnętrzny

Wszystkie badane instrumenty są usytuowane na chórze muzycznym nad głównym wejściem do kościoła, naprzeciw głównego ołtarza.

Zachowane prospekty (uwzględniono również zachowane prospekty nieistniejących instrumentów) można zaliczyć do czterech grup stylistycznych:

Prospekt rokokowy – Majdan Królewski,

Prospekt neoklasycystyczny – Dzikowiec, Raniżów,

Prospekt neogotycki – Wola Raniżowska,

Prospekt nowoczesny – Kopicie, Komorów, Krzątka, Spie.

3.3. Wielkość organów, liczba i zakres klawiatur

Wielkość organów, wyrażona liczbą głosów i klawiatur oraz zakresem klawiatur, przedstawia się następująco:

7 głosów, jeden Manual (C-f³) i Pedal (C₁-d) – Wola Raniżowska,

9 głosów, jeden Manual (C-c³) i Pedal (C₁-c) – Dzikowiec,

14 głosów, jeden Manual (C-f³) i Pedal (C₁-F) – Raniżów,

14 głosów, dwa Manualy (C-g³) i Pedal (C₁-d) – Komorów,

16 głosów, dwa Manualy (C-g³) i Pedal (C₁-f) – Krzątka,

21 głosów, dwa Manualy (C-g³) i Pedal (C₁-f) – Spie.

3.4. Zakres wysokości brzmienia

Pod względem wysokości brzmienia najszerszą poziomą skalę brzmienia (C₁-g⁶, osiem oktaw + kwinta) oraz pionową skalę brzmienia na klawiszu 1C (sześć oktaw) mają organy w Krzątce i Spiach.

3.5. Budowniczkowie

Na podstawie źródeł archiwalnych i tabliczek firmowych ustalono nazwiska budowniczych czterech przebadanych instrumentów:

Adolf Homan – Wola Raniżowska,
Włodzimierz Truszczyński – Krzątka, Spie,
Aleksander Żebrowski – Raniżów.

Nie ustalono budowniczego organów w Dzikowcu i Komorowie.

3.6. Traktura i wiatrownice

W przebadanych instrumentach zastosowano dwa rodzaje wiatrownic i dwa rodzaje traktury:

traktura mechaniczna, wiatrownice klapowo-zasuwowe – Krzątka, Spie,
traktura mechaniczna, wiatrownice stożkowe – Raniżów,
traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe – Komorów, Wola Raniżowska,

3.7. Miechy

W organach w Raniżowie zastosowano miech magazynowy, w pozostałych przebadanych instrumentach miechy pływakowe.

Zakończenie

W niniejszym artykule została przedstawiona historia i stan obecny organów w dekanacie raniżowskim diecezji sandomierskiej. W sumie opisano trzynaście instrumentów. Podstawę źródłową stanowią głównie materiały znajdujące się w Archidiecezjalnym Archiwum w Przemyślu. Informacje dotyczące organów odnaleziono w 24 źródłach.

Odnosnie do organów niezachowanych uzyskano informacje o siedmiu instrumentach funkcjonujących w sześciu parafiach omawianego dekanatu. Warto nadmienić, że dwa z nich były translokowane (organy w Kopciach i Woli Raniżowskiej). Datę powstania w przypadku pięciu instrumentów podano w przybliżeniu. Podano także dyspozycję niezachowanych organów w Majdanie Królewskim.

Obecnie w sześciu kościołach dekanatu raniżowskiego znajdują się organy piszczałkowe. Dwa instrumenty były translokowane (Komorów i Wola Raniżowska), nie można wykluczyć również translokacji instrumentu w Dzikowcu. Na tym etapie badań nie ustalono budowniczych organów w Dzikowcu i Komorowie. Dla wszystkich istniejących organów został sporządzony opis inwentaryzacyjny wraz z podaniem zakresu skal brzmienia: pionowej i poziomej. Organy w Dzikowcu, Komorowie, Raniżowie i Woli Raniżowskiej, biorąc pod uwagę czas ich powstania, mogą spełniać kryteria instrumentów zabytkowych.

Fot. 1. Dzikowiec, organy z 2. poł. XIX w.

Fot. 2. Komorów, organy z 1931 r.

Fot. 3. Kopcie, prospekt organów z ok. 1950 r.

Fot. 4. Krzątka, organy Włodzimierza Truszczyńskiego z 1987 r.

Fot. 5. Majdan Królewski, prospekt organów z XVIII w.

Fot. 6. Raniżów, organy Aleksandra Żebrowskiego z pocz. XX w.

Fot. 7. Spie, organy Włodzimierza Truszczyńskiego z 1986 r.

Fot. 8. Wola Raniżowska, organy Adolfa Homana z 1914 r.

The organs in the churches of the Deanery of Raniżów in the Diocese of Sandomierz (a historical and instrumentalism study)

The article focuses on pipe organs located in the parishes of the Deanery of Raniżów. This deanery has 11 parishes but only six of them have pipe organs, the others have electronic organs. In two parishes the organs have been disassembled in recent years, but the organ casings have been left.

The article is divided into two parts. The first one presents the history of the church, the history of the instruments which survived and not survived and the description of the inventory. The second part includes a synthesis of analytical results.

Information concerning the organs was found in 24 sources stored in the Archdiocesan Archive in Przemyśl due to the fact that this deanery was part of the Diocese of Przemyśl until 1992. The author also used information from books. As for the organs which have not survived, there is information about 7 instruments which were in six parishes of the Deanery of Raniżów. The dates of the creation of five instruments are approximate. In the case of the other two, the author gave the year of their construction. With regard to the organs which have survived, it was possible to determine the date of their creation, builders and an inventory. As to the organs in Dzikowiec and Raniżów, the date of their construction is approximate. At this stage of the study, however, it was not possible to determine the builder of the organs in Dzikowiec and Komorów. Two of the survived instruments were transferred.

Currently, the four churches of the Deanery of Raniżów have organs:

Dzikowiec – the second half of the 19th century, 9 stops, one Manual and Pedal, the builder is unknown;

Komorów - 1931, 14 stops, two Manuals and Pedal, the builder is unknown;

Krzątka - 1987, 16 stops, two Manuals and Pedal, W. Truszczyński;

Raniżów- the beginning of the twentieth century, 14 stops, one Manual and Pedal, A. Żebrowski;

Spie-1986, 21 stops, two Manuals and Pedal, W. Truszczyński;

Wola Raniżowska-1914, 7 stops, one Manual and Pedal, A. Homan.

In total, this study provides information about 13 organs.